

DE ACCOUNTANT EN DE FUSIE VAN ONDERNEMINGEN

door Prof. A. M. van Rietschoten

Inleiding

Hoewel sinds jaar en dag in de programma's voor de accountantsopleiding in het hoofdstuk van de onderzoekingen met een bijzondere doelstelling aandacht wordt geschonken aan onderzoeken ter gelegenheid van de overneming van bedrijven, meen ik dat er aanleiding bestaat, nu in de laatste tijd de fusie tot de frequente verschijnselen in de economische ontwikkeling behoort, stil te staan bij de bemoeienis welke de accountant hiermede heeft of kan hebben.

Deze bemoeienis vormt slechts één en zeker niet het belangrijkste facet van het fusieverschijnsel. Van veel meer belang is uiteraard de betekenis, welke de in overweging genomen fusie heeft voor het lichaam, ten opzichte waarvan de accountant in de functie van controleur van de jaarrekening en adviseur van de leiding werkzaam is.

Gezien echter de omstandigheid dat in dit nummer verschillende aspecten van de fusie van ondernemingen in ogenschouw zullen worden genomen, meen ik dat het doelmatig is in deze bijdrage de aandacht te richten op de verschillende verhoudingen en omstandigheden waaronder de accountant met het verschijnsel van de fusie in aanraking pleegt te komen. Deze beperking biedt het voordeel dat slechts voor zover het in verband met de functie van de accountant bij fusies noodzakelijk is, aandacht zal behoeven te worden geschonken aan de te onderscheiden bijzonderheden voor de belanghebbenden, welke een fusie overwegen.

De plaats van de accountant in geval van een overwogen fusie van ondernemingen

De relatie tussen de functie van de accountant en de fusie kan vanuit tweeërlei gezichtshoek worden benaderd. In de eerste plaats is er de bemoeienis, welke de accountant met of bij het tot stand komen van fusies kan hebben. Deze bemoeienis vormt het belangrijkste onderwerp van deze bijdrage. Omgekeerd heeft de tot stand gekomen fusie invloed op de plaats en de werkzaamheden van de accountant. Hieraan zal in het laatste gedeelte van deze bijdrage aandacht worden geschonken.

Welke bijzonderheden kunnen nu worden opgemerkt in het geval de accountant werkzaam is in de algemene functie, d.w.z. als controleur en adviseur met als doelstelling zijn deskundig oordeel over de jaarrekening, bij een onderneming waarvan het bestuur een fusie overweegt of aangaat?

De eerste, eenvoudigste en meest voorkomende situatie is dan dat de accountant fungeert als controleur en adviseur *ten behoeve van de leiding van de onderneming*.

In deze situatie verkeert, een geruim aantal uitzonderingen daargelaten, de interne accountant; hij fungeert als controleur, uitsluitend ten behoeve van de leiding, terwijl hij de leiding tevens van advies dient. De uitkomsten van zijn onderzoek zullen niet kunnen dienen ten behoeve van de oordeelvelling van derden; in het onderhavige vraagstuk, met name niet ten behoeve van die derdebelanghebbende, waarmee zijn werkgever een fusie overweegt. Wel moet de inter-

ne accountant ten behoeve van de onderneming, waarin hij fungeert, zijn onderzoek uitbreiden in die zin dat het gericht wordt op de behoeften welke bij de leiding in verband met de voorgenomen fusie zijn ontstaan. Dit zal normaliter tot een aanvullend onderzoek leiden. Uiteraard is zulks slechts mogelijk, indien de interne accountant tijdig op de hoogte gesteld is van de plannen van de leiding.

Door de confrontatie met deze plannen ontstaat voor de interne accountant de noodzaak om alle bijdragen ter zake van de voorgenomen fusie aan de leiding te geven, waartoe zijn deskundigheid hem in staat stelt. Het onderwerp van het eerste aanvullende onderzoek zal zijn de herbeoordeling van alle gegevens betreffende de eigen onderneming, welke voor het oordeel van de leiding in verband met de fusie van betekenis zijn. Zonder naar volledigheid te streven kunnen als elementen van dit aanvullende onderzoek worden genoemd de vervangingswaarde van de duurzame activa, de scheiding van het bedrijfsresultaat in het recente verleden in normale en bijzondere bedrijfsuitkomsten, de beoordeling van de voorzieningen aan de hand van op dit moment bekende gegevens. Niet het minst belangrijke aspect van de bijstand van de intern accountant aan zijn werkgever zal kunnen bestaan in het vestigen van de aandacht op datgene in de gegevens, waarover bij de wederpartij andere opvattingen kunnen bestaan of zelfs worden verwacht.

Voor de openbare accountant ligt vooralsnog de zaak niet veel anders, indien een fusie wordt overwogen door één van de ondernemingen, te wier aanzien hij in de algemene functie optreedt. Ook hij zal door de leiding moeten worden ingelicht omtrent haar voornemen en ook hij zal een aanvullend onderzoek moeten doen naar al datgene, hetwelk in verband met dit voornemen van belang zou kunnen zijn bij de interpretatie van de gegevens waaromtrent hij in een ander verband, als regel ter gelegenheid van de certificering van de jaarrekening, zijn oordeel heeft uitgesproken.

Bij dit onderzoek zal de accountant er zich rekenschap van moeten geven, dat de uitkomsten, vroeger of later ter kennis van de fusie-partner zullen komen en dat hij tegenover deze belanghebbende voor de juistheid hiervan verantwoordelijk zal zijn in het kader van de overwogen fusie.

Indien bij de fusiepartner ook een openbaar accountant fungeert, verdient het aanbeveling om na verkregen toestemming van de opdrachtgever, met deze accountant vóór het aanvullend onderzoek van gedachten te wisselen over de grondslagen, op basis waarvan dit onderzoek zal worden uitgevoerd. In een later stadium van de fusiebesprekingen kan de uniformiteit van deze grondslagen veel misverstanden voorkomen.

Het spreekt vanzelf, dat in zijn adviserende functie ten behoeve van de leiding de accountant in aanraking komt met het probleem van de zekerheid ter zake van de gegevens van de fusie-partner(s), zulks in samenhang met de bij die gegevens te verkrijgen accountantsverklaring.

Opgemerkt moge worden dat bij het beschouwen van de functie van de openbare accountant voorlopig het vraagstuk beperkt blijft tot de omstandigheid dat bij de overwogen fusie een van zijn cliënten (en niet meer dan één) is betrokken. Later zal dan aandacht worden geschonken aan de verschijningsvorm, dat belanghebbenden een beroep doen op de bijstand van een openbaar accountant, die bij geen van de betrokken partijen fungeert.

In dit stadium der beschouwingen mag melding worden gemaakt, dat het herhaaldelijk voorkomt, dat de openbaar accountant omtrent sommige bij het overwegen van de fusie rijzende vraagstukken in het bijzonder wordt geraadpleegd. Bijkans willekeurig noem ik daarvan bij wijze van voorbeeld: pensioenregelingen voor het personeel; ondernemersovereenkomsten; huur- en chartercontracten; arbeidsovereenkomsten, algemene zowel als bijzondere, met name die van de hoogste leidende organen; leveranciers- en afnemerscontracten (alleenverkoop, prijsbinding, licenties, know-how).

In verband hiermede moet nog nader worden gezien, welke verantwoordelijkheid de accountant draagt tegenover de onderneming, waarvan de leiding een fusie overweegt, terzake van de doelmatigheid en de juistheid van de gegevens, op grond waarvan het besluit tot fusie (dan wel het tegenovergestelde besluit) wordt genomen.

Dit bijzonder belangrijke aspect kan men behandelen op basis van een algemeen uitgangspunt. In elk op een bepaald doel gericht vraagstuk, waarbij de deskundige bijstand van de accountant wordt gevraagd, zal deze een verantwoordelijkheid hebben te dragen ter zake van de geschiktheid, om tot het doel te geraken van al datgene, waaraan hij medewerkt; uiteraard slechts zover als zijn deskundigheid reikt. Nu is de accountant normaliter ter zake van bij fusies rijzende vraagstukken niet meer dan algemeen deskundig; hij is geen specialist op het gebied van het merendeel dier vraagstukken. Maar tot de mate van zijn met de term „algemeen” aangeduide deskundigheid zal de accountant moeten oordelen over de vraag of de gegevens tot de nagestreefde conclusie kunnen leiden. (De Accountant, 66e jaargang, pag. 49).

Een geheel bijzondere situatie, eigen aan de karakteristieke aspecten van de fusie in overweging, ontstaat, indien de belanghebbende partijen nog bezwaren zien om elkaar hun intiemste gegevens te verstrekken. De partijen zijn er zich van bewust, dat de kennis van het uitgewisselde gegeven niet kan worden teruggenomen, indien de nagestreefde fusie niet tot stand komt. Dan wordt wel getracht de gegevensuitwisseling te beperken tot de wederzijdse accountants. Deze toch zullen tot geheimhouding verplicht zijn en dat ook blijven indien de overwogen fusie niet tot stand zou komen. Maar dan moet de accountant er zich van bewust zijn, dat hij een andere functionele plaats gaat innemen.

Hem wordt nu een oordeel over de fusie als zodanig gevraagd, zij het dat met zijn oordeel het laatste woord nog niet gevallen zal zijn.

Het kan n.l. dan niet anders de bedoeling zijn, dan dat de wederzijdse opheffing van de geheimhouding geschiedt in het vooruitzicht, dat de fusie tot stand zal kunnen komen. Die beslissing, door de accountants te nemen, zal hen plaatsen voor een oordeel over de fusie in al haar aspecten.

Soms kan in het stadium, waarin de aanstaande fusiegenoten nog niet tot wederzijdse mededeling van vertrouwelijke bijzonderheden menen te kunnen overgaan, de hulp van een gezaghebbende ondernemer, niet rechtstreeks belanghebbend bij een van de partijen, van bijzondere waarde zijn.

Deze derde, die als leider van de fusiebesprekingen en -onderhandelingen zal fungeren, zal moeten worden bijgestaan door de accountants die bij de belanghebbende ondernemingen in functie zijn. Deze bijstand betreft in de eerste plaats

de verschaffing van gegevens, welke de leider van de fusiebesprekingen nodig heeft om tot een oordeel omtrent de doelmatigheid van de fusie te komen. Hij zal moeten aangeven, welke gegevens hij nodig heeft.

Daarenboven zullen de accountants, die hun goedkeuring moeten hechten aan de voor dat doel verstrekte gegevens, zich moeten inlaten met de vraag of met deze gegevens kan worden volstaan. Het kan zijn, dat de gevraagde gegevens, hoewel zij op zichzelf juist zijn en een letterlijke beantwoording van het gevraagde vormen, in het kader van het doel, waarvoor deze gegevens worden gebruikt onvoldoende zijn. In dit geval zullen de accountants het initiatief dienen te nemen tot het verstrekken van aanvullende gegevens. Het is duidelijk, dat een goed contact en een openhartige gedachtenwisseling met de leider van de fusiebesprekingen noodzakelijk is.

Het kan voorkomen, dat degene, die als fusie-intermediair optreedt, de bijstand verkiest van een openbaar accountant, die niet in functie is bij een der belanghebbende partijen. Naar mijn oordeel verandert dit niets aan de verplichtingen van de accountants, die omtrent de gegevens betreffende de belanghebbende partijen oordelen ten behoeve van degene, die als fusie-intermediair fungeert. In het hiervoren bedoelde contact zal de accountant, die het fusie-intermediair zich heeft geassumeerd een belangrijke rol kunnen spelen.

Ook ziet men wel dat belanghebbenden een openbaar accountant, die bij geen van de betrokken ondernemingen fungeert, verzoeken om de besprekingen en de onderhandelingen te leiden. Deze accountant draagt dan in optima forma de verantwoordelijkheid voor de doelmatigheid van de fusie, welke onder zijn leiding tot stand komt. Zijn onderzoek zal zich moeten richten op alle aspecten van de toekomstige, door de fusie eventueel tot stand te brengen onderneming(en). Bij dit onderzoek kan hij de voorlichting van belanghebbende partijen verkrijgen en kan hij op basis der van de verschillende partijen ontvangen voorlichting de gedachtenwisseling tussen de partijen tot stand brengen. In deze gedachtenwisseling kan hij menige nadere aanwijzing krijgen omtrent hetgeen voor zijn oordeel van belang kan zijn. Maar voor het uiteindelijke oordeel, hetwelk de strekking zal moeten hebben van een advies aan belanghebbenden omtrent het al dan niet tot stand brengen van de fusie, draagt hij de verantwoordelijkheid.

Tot de punten van de grootste betekenis voor het oordeel over een overwogen fusie, behoort de structuur van de hoogste leiding van de onderneming, welke door de fusie ontstaan zal. Het moge vreemd schijnen, dat bestuurderen der belanghebbende ondernemingen zich lang niet altijd bewust zijn van de noodzaak op dat punt geen onzekerheid te aanvaarden. Bij dit vraagstuk zijn de bestuurders persoonlijk vaak meer rechtstreeks betrokken dan bij de mutaties in de eigendom, welke door de fusie zullen optreden.

Het is begrijpelijk dat het krachtige accent van het persoonlijk belang de objectiviteit van het oordeel der bestuurders in gevaar brengt. Bovendien verdient het vermelding dat de bestuurders, juist omdat zij als ondernemers er normaliter op uit zijn, althans er aan gewend zijn, om de onzekerheden tegemoet te treden, en daaruit voordelen te behalen, niet altijd zo erg geneigd zijn onzekerheid op het gebied der verhoudingen in de toekomstige leiding als bijzonder nadelig te beschouwen.

Maar als in de door fusie tot stand gebrachte onderneming de eenheid van leiding zoek is, en de machtsstrijd der bestuurders gaat beginnen, dan zal de fusie

gemeenlijk achteraf als ondoelmatig moeten worden beschouwd. Daarom moet er op dit punt, zoals trouwens op vele andere, klaarheid bestaan, alvorens op verantwoorde wijze tot fusie kan worden besloten.

Tot nu toe ben ik voorbijgegaan aan de omstandigheid, dat één (of meer) van de fusie-partijen niet door een accountant, lid van het N.I.v.A. of van de V.A.G.A. wordt gecontroleerd. Ten opzichte van die fusie-partij(en) zal dan een accountantsonderzoek tot stand moeten worden gebracht met een oordeel over de overwogen fusie als doelstelling. Dat onderzoek zal zich over alle gegevens van betekenis voor het fusie-besluit moeten uitstrekken en het zal met betrekking tot deze gegevens de voor het doel noodzakelijke zekerheid moeten geven. Gemeenlijk zal een dergelijk onderzoek omvangrijk en daarom tijdrovend zijn.

Het spreekt vanzelf, zeker voor de beroepsgenoot, dat noch het onderzoek met bijzondere doelstelling hiervoren bedoeld, noch het in verband met de fusie naast de controle van de jaarrekening toegepaste aanvullende onderzoek, waarvan eerder is gesproken, alle onzekerheid ter zake van de gegevens, waarop het fusie-besluit wordt gebaseerd, kan wegnemen.

Omdat een fusie bijkans altijd een gebeurtenis is, welke niet meer ongedaan kan worden gemaakt, is het opmerkelijk, dat garanties, welke b.v. bij overneming van bedrijven nogal eens worden gehanteerd, bij fusies niet vaak schijnen voor te komen.

Ten slotte moet nog worden stilgestaan bij de complicaties, die zich kunnen voordoen, indien een fusie wordt overwogen door twee (of meer) ondernemingen, bij welke dezelfde accountant in de algemene functie werkzaam is. Deze situatie zal zich niet kunnen voordoen, indien de belangen van de ondernemingen reeds voordien elkaar zodanig raken, dat de vervulling van de algemene functie door eenzelfde persoon terughouding in het adviserend aspect zou impliceren. De aanvaarding van de functie bij die ondernemingen zou reeds toen als ondoelmatig moeten zijn beschouwd. In de accountantskantoren met verschillende partners kan de werkverdeling tussen de partners de mogelijkheid bieden die bezwaren te ondervangen.

Indien ondernemingen, welke een fusie overwegen, dezelfde accountant hebben, zullen sommige problemen eenvoudiger kunnen zijn. Ik noem daarvan in het algemeen de coördinatie der gegevens en in het bijzonder de persoonlijke aspecten van de samenvoeging der leidende organen. Maar in het advies ten behoeve van het subjectieve belang der beide (of meerdere) partijen kan een moeilijkheid gelegen zijn. Het is reeds denkbaar, dat belanghebbenden zich terughouden in het vragen van advies op grond van hun enger eigen belang, hetgeen een nadeel kan zijn.

De accountant zal eraan indachtig moeten zijn, dat zijn geheimhoudingsplicht ten behoeve van ieder zijner cliënten niet wordt geschonden. Hij moet zich overtuigd houden, dat alle mededelingen, die hij aan welke der belanghebbenden zal doen, een uitvloeisel moet zijn van de opdracht, die hem is gegeven. In het aangeduide geval zal die opdracht met de voortschrijding der fusie-onderhandelingen van inhoud veranderen. Dat moet om misverstanden van belanghebbenden te voorkomen dan ook duidelijk door hen worden aangegeven.

Maar het punt dat de meeste aandacht en zorg in zulk een geval vraagt, is de onbevangenheid. De verhouding van de accountant tot ieder der belanghebbenden, hoezeer formeel gelijk, behoeft niet waarlijk geheel gelijk te zijn. De duur van zijn

fungeren bij elk hunner kan verschillend zijn; de aard der leidende personen kan van invloed zijn; zelfs misschien het meer of minder succes in het adviseren. Wanneer de accountant zou kunnen voorzien, dat hier voor hem gevaren dreigen zou hij moeten overwegen de belanghebbenden te adviseren de bijstand van een beroepsgenoot te vragen.

De aandelenruil; de ruilvoet

In het overgrote merendeel der gevallen, zal het technisch middel tot het formeel tot stand brengen van de fusie bestaan in de ruil van aandelen. Hierdoor ontstaat immers de eigendomsvermenging en daarmee het op een gelijk doel richten van de belangen van de eigendom van de samengesmolten ondernemingen.

Er liggen interessante vragen op het gebied van de mate, waarin de aandelenruil moet zijn tot stand gekomen, wil er sprake zijn van een doelmatige fusie. In het bijzonder kan hierbij de positie van minderheidsaandeelhouders een omstreden punt zijn. Niet alleen zullen deze minderheidsaandeelhouders afhankelijk zijn van het winstbestemmingsbeleid, hetwelk door de meerderheid i.c. de moedermaatschappij zal worden gevoerd, maar tevens ontstaat het probleem van de prijs voor leveranties aan of door de dochtermaatschappij met het minderheidsbelang. Wanneer in deze prijsbepaling de moedermaatschappij de zeggensmacht heeft, is er sprake van een ondoelmatige machtsstructuur. Bij misbruik kan voor de accountant, controleur van de dochtermaatschappij met minderheidsbelang, een verhindering ontstaan om de jaarrekening goed te keuren.

De ruilvoet van de aandelen vormt een interessant verschijnsel, in verband waarmee men ook herhaaldelijk de accountant hoort noemen. Het is niet mijn bedoeling hier uitvoerig op het waarderingsvraagstuk in te gaan, omdat anderen hieraan reeds aandacht hebben besteed. Ik wijs in dit verband op de inleiding van H. C. Treffers voor de accountantsdag 1958, in het bijzonder op paragraaf 4 hiervan, en op de inleiding van Prof. G. Diephuis voor de accountantsdag 1962, in het bijzonder voor wat betreft de onderdelen: „Verdeling voordelen” en „Kapitalisatie”. Ik beperk mij tot enkele punten, die ik gaarne in verband met het fusie-verschijnsel releveer.

De ruilvoet als vergelijkende waardering van aandelen moet mede gebaseerd zijn op toekomstverwachtingen. Mitsdien komen er zeer verschillende uitkomsten van zulke waarderingen voor. Met name spelen, niet ten onrechte, subjectieve elementen soms een bepalende rol.

Dergelijke subjectieve oordelen kan men verwachten van belanghebbenden, ook wel van ondernemers i.c. van de bestuurders, doch niet van accountants. Maar ook bij een waardering door accountants, d.w.z. bij een waardering naar objectieve maatstaven, kunnen in de uitkomsten zeer grote verschillen voorkomen.

In dit verband noem ik de door een fusie te bereiken verbetering van de marktpositie door overneming van een relatief kleine onderneming, waarvan de waarde sterk door de z.g. nuisance-value kan worden beïnvloed.

In feite wordt de ruilvoet herhaaldelijk bepaald door de leiders van de ondernemingen in het bijzonder bij open naamloze vennootschappen. Men moet aannemen, dat de groep, die ten deze praktisch het bepalende woord spreekt, veelal niet in sterke mate deel heeft aan de eigendom. Hun oordeel baseren deze bestuurders dan wel mede op door accountants gecontroleerde gegevens maar hoe de waardering is geschied blijkt, althans naar buiten, niet. Als regel zullen de gebruikte gegevens niet eens alle publiek zijn.

Zo wordt dan de ruilvoet een beleidsbeslissing van de leiding, waarmee de toekomst wordt ingezet.

In vele gevallen kan een beleidselement aan de bepaling van de ruilvoet daarom niet worden ontzegd. Omdat de door fusie tot stand gekomen onderneming alleen dan doelmatig is ontstaan, indien haar waarde groter is dan de som van de waarden van de ondernemingen, waaruit ze is samengesteld, kan het ruilvoet-probleem als volgt in zijn algemeenheid worden benaderd. De samengevoegde ondernemingen moeten elk afzonderlijk en op hun eigen merites worden gewaardeerd. De hogere waarde, welke door de samenvoeging wordt tot stand gebracht, moet worden toegerekend aan elk der samengevoegde ondernemingen. Waarderingen als deze zullen in vele gevallen slechts met aanmerkelijke toleranties kunnen worden verricht. Die toleranties kunnen zó groot zijn, dat de bepaling van de bedoelde hogere waarde er zo ernstig door wordt gehinderd, dat daarmee het praktische vraagstuk verdwijnt. Maar zo er een taxeerbare hogere waarde in uitzicht staat, moet worden onder ogen gezien, dat er in beginsel geen rationele grondslag voor haar toerekening bestaat. Bepaalt men de ruilvoet uit de waarden der afzonderlijke samengevoegde ondernemingen, dan betekent dat, dat de hogere waarde, welke door de samenvoeging ontstaat verdeeld wordt over de groepen van eigenaren der samengevoegde ondernemingen in verhouding tot de waarden aan hun afzonderlijke eigendom toegekend. Deze toerekening kan als even willekeurig worden aangezien als andere.

Hier moet dan een keuze worden gedaan. Tot op vrij grote hoogte in willekeur. Het is goed, dat die keuze, meer of minder bewust, door de leiding de facto kan worden gedaan.

De concentratie van controle-opdrachten door fusies

In een artikel over de accountants en fusies van ondernemingen kan niet buiten beschouwing blijven een in het bijzonder de openbaar accountant van tijd tot tijd rakend verschijnsel. De openbaar accountant kan bij doelmatige vervulling van zijn functie zijn plaats als duurzaam zien. Dit is van algemeen belang, voor zover de accountant eerst hierdoor kan voldoen aan de hoge eisen, welke een doelmatige vervulling van zijn functie stelt. Enerzijds door de ontwikkeling van het daarvoor noodzakelijke, in hoofdzaak personele apparaat, anderzijds omdat slechts duurzame bemoeyenis kan leiden tot voldoende kennis van de bijzonderheden van een aantal gevarieerde ondernemingen.

Daarnaast is dit verschijnsel ook van belang door de gunstige invloed ervan op de kwaliteit van de beroepsbemoeyenis, zolang de vrijheid bestaat de functievervulling te doen beëindigen zodra zij kwalitatief te kort zou schieten.

Herhaaldelijk blijkt nu de fusie van ondernemingen een oorzaak van verandering van accountant te worden. Zoals in de door fusie ontstane onderneming de eenheid van leiding gewaarborgd moet zijn, zo acht men ook de eenheid in de accountantscontrole en in het advies van de zijde van de accountant van zodanig belang, dat, veelal node, uit de bij de samengevoegde ondernemingen fungerende accountants een keuze wordt gedaan om de functie voort te zetten. Het komt mij voor, dat aan deze gedachte in de komende jaren nog wel wat aandacht mag worden besteed.

Het is zeker zó, dat de fusie van ondernemingen, gelijk de groei van ondernemingen, tot concentratie van controleopdrachten in het accountantsberoep heeft

geleid. Maar het is niet zeker, dat zulks onder alle omstandigheden rationeel kan worden geacht. Zeker zal de fusie een voldoende mate van coördinatie van de accountantscontroles bij de samengevoegde bedrijven noodzakelijk maken. Daarnaast kan een verdeling van de functie over verschillende functionarissen, t.w. verschillende accountantskantoren, onder bepaalde omstandigheden voordelen hebben. De accountant van de moedermaatschappij zal als controleur ten behoeve van derden (w.o. aandeelhouders) en ten behoeve van de hoogste leiding het geheel moeten omvatten. Maar de accountantscontrole moet ook dienstbaar zijn aan de plaatselijke leiding en ook deze leiding moet adviserend worden bijgestaan. Het is geheel duidelijk, dat er voordelen van decentralisatie van de accountantscontrole kunnen optreden, zodra er sprake is van taalgrenzen, verschillen in recht (w.o. belastingrecht, maar ook vennootschapsrecht) en andere zó belangrijke verschillen.

Indien de accountant voor de plaatselijke vestiging „vreemdeling” blijft, moet met de mogelijkheid worden rekening gehouden, dat zijn functies ten behoeve van de plaatselijke leiding onvoldoende worden vervuld. Dan kan mogelijk meer worden bereikt met een accountant fungerend ten behoeve van de plaatselijke vestiging, wiens werk met dat van de accountant van de moedermaatschappij goed wordt gecoördineerd, terwijl deze laatste daarop toezicht uitoefent. Hier ligt in internationaal verband nog een veld, waarin de beroepservaring verder kan worden ontwikkeld. In het kader van de gemeenschappelijke Europese markt zal dit noodzakelijk zijn. Maar ook binnen Nederland kunnen zich omstandigheden voordoen, welke ontwikkelingen in deze richting de voorkeur zouden kunnen doen geven. Ik volsta met in dit verband hier nu slechts aan te duiden: het behoud van voldoende diversiteit in de praktijk der individuele accountantskantoren; bevordering van gunstige kwantitatieve verhoudingen in de openbare accountantskantoren; ondersteuning van de decentralisatie van de leiding in de onderzochte ondernemingen; beperking van de gevaren voor de onderzochte onderneming om al te zeer afhankelijk te worden van zijn accountant.

Wat hier ook van zij, het is nog de vraag, hoe men deze mogelijkheden moet zien in de eerste tijd na het tot stand komen van de fusie. Dan zullen er vraagstukken aan de orde zijn, voor welke doelmatige oplossing gecentraliseerde controle in het voordeel lijkt. Mogelijk zou in die periode de grondslag voor de coördinatie in de accountantscontrole kunnen worden gelegd.